

UTILIZAREA SĂRBĂTORILOR CA MIJLOC DE NEGOCIERE DIPLOMATICĂ: ANIVERSAREA DE LA 10 MAI 1905

Ionuț Nistor

Raporturile politice româno-otomane, judecate în ansamblu, au traversat, la începutul secolului XX, o perioadă de relativă stabilitate și cooperare. Acest fapt se datorează mai ales intereselor comune pentru asigurarea unui spațiu de securitate în Balcani și menținerea *statu-quo*-ului bazat pe echilibrul de forțe. Atât România cât și Imperiul Otoman încercau să contracareze și să reducă pretențiile statelor din Peninsula, ale căror principală țintă era adjudecarea unor provincii ce aparțineau statului otoman. Autoritățile din Serbia, Bulgaria și Grecia urmăreau realizarea maximală a proiectelor lor naționale, care presupunea ocuparea unei părți însemnate a teritoriilor Turciei europene. Pentru diplomația de la Constantinopol, aceste reacții dovedeau precaritatea situației Imperiului, în condițiile izolării politice a „Înaltei Porți“ în Balcani, dar și a disputelor la nivelul marilor cabinete privind viitorul acestei zone.

Pretențiile teritoriale ale statelor menționate afectau și interesele României, care încerca să mențină echilibrul în Peninsula și să nu permită Bulgariei să se extindă, în așa fel încât să îi periclitizeze statutul de putere regională și să constituie o amenințare pentru frontierele sale meridionale. Din aceste motive, atât diplomația de la București, cât și cea de la Constantinopol și-au urmărit cu interes reacțiile și au încercat, pe cât a fost posibil, să mențină relații amicale. De altfel, autoritățile otomane intenționau stabilirea unor raporturi mult mai strânse cu România, care să fie bazate pe o alianță politică, însă tatonările diplomaților turci s-au lovit de reticența factorilor de decizie din capitala română, ce nu vroiau să se angajeze atât de ferm față de vreunul din statele din zonă. O altă componentă importantă a raporturilor bilaterale a constituit-o problema aromână, întrucât statul român și-a arătat interesul direct pentru protejarea drepturilor culturale, a specificului etnic și pentru afirmarea drepturilor politice a acestei comunități, în cadrul statului otoman.

Subiectul pe care ne-am propus să îl tratăm în paginile următoare nu este unul cu totul nou. Preocupările pentru istoria Imperiului Otoman, pentru relațiile româno-otomane și pentru evoluția problemei aromâne în această perioadă nu lipsesc în spațiul istoriografic românesc¹. Studiile consacrate

¹ *Istoria românilor*, coord. Acad. Gh. Platon, vol. VII, tom II, *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, București, Editura Enciclopedică, 2003; Gh. Platon, *Istoria modernă a*

acestui subiect nu se opresc, însă, la o analiză mai minuțioasă asupra unui moment important în evoluția acestor relații, anume 10 mai 1905. În acel an sărbătoarea prilejuită de ziua Regatului a fost dublată, nu întâmplător, după cum vom constata, de un alt eveniment ce a produs satisfacție la București și în rândul aromânilor: recunoașterea, printr-o *iradea* dată de Abdulhamid II, a comunității aromâne ca etnie distinctă.

Pentru a investiga acest moment cu dublă semnificație, ne propunem, mai întâi, să surprindem contextul în care s-a acordat *iradeaua* și importanța momentului ales pentru emiterea actului. Vom încerca apoi să analizăm atât contribuția României, cât și poziția adoptată de Marile Puteri și de celelalte state balcanice față de soluția găsită de sultan.

Încă de la jumătatea secolului XIX, liderii aromânilor și autoritățile de la București și-au fixat ca obiectiv al acțiunilor lor în Imperiului Otoman recunoașterea etniei aromâne ca o comunitate distinctă² și obținerea dreptului de a învăța și de a practica cultul în limba maternă, fără a ieși din cadrul instituțional și legislativ al statului, deci fără a-i eroda structurile interne. Sultanul Abdulhamid II nu a fost, însă, dispus să facă aceste concesii deoarece putea crea un precedent periculos (oferind motiv de agitație celorlalte naționalități din Imperiu) și provoca un conflict major cu Patriarhul, care nu accepta ca o comunitate etnică să își creeze o ierarhie religioasă proprie. Această situație ar fi însemnat, în același timp, și o puternică lovitură pentru statul grec, care încerca să păstreze vechea încadrare a aromânilor în *miletul rum*, pentru a crea senzația că elementul grec este predominant în Macedonia (sau cel puțin în sudul Macedoniei) și, folosindu-se de argumentul dreptului natural, să revendice această provincie otomană.

În primăvara anului 1905 s-a produs, însă, un incident care a grăbit decizia sultanului de a oferi satisfacție aromânilor. La sfârșitul lunii aprilie, guvernul român a trimis la posturi, în Imperiu, doi revizori școlari, Andrei Balamace și N. Tacit, care s-au prezentat guvernatorului general din Ianina, Osman Pașa cu acreditările. După cum susțin cei doi revizori într-un interviu luat de ziarul „Messagero” din Roma, preluat de „Universul”: „Deja din ianuarie eram oficial recunoscuți de către Poartă ca inspectori ai școlaelor

României, București, Editura Didactică și Pedagogică, s.a; Adina Berciu-Drăghicescu, *Acțiuni culturale religioase ale românilor din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului XX (documente de arhivă)*, în „Analele Universității București. Limba și literatura română”, an XLV, București, 1996; Maria Petre, *Aromânii în relațiile culturale româno-otomane la începutul secolului al XX-lea*, în „Revista Istorică”, serie nouă, tom VIII, nr. 11-12, 1997; Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, București, Editura Enciclopedică, 1994; Jipa Rotaru, *Problema aromânilor din Peninsula Balcanică în atenția cercurilor guvernante de la București (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)*, în *Perenitatea vlahilor în Balcani. Istorie și civilizație aromânească*, ed. IV, Constanța, 1998; Gh. Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (sec. XVIII-XX)*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999.

² Aromânii făceau parte din *miletul rum*, adică al creștinilor din Imperiul Otoman, fiind, din această cauză, confundați cu grecii.

românești din Turcia”³. Guvernatorul nu a recunoscut însă documentele celor doi revizori, ba chiar i-a arestat sub acuzația că provoacă dezordini în Turcia, prin instigare la nesupunere față de autoritățile statului⁴. Lor li s-a imputat instigarea la răscoală a aromânilor din satele Băiasa și Furca împotriva valiului, deși A. Balamace și N. Tacit nu aveau nici un amestec în această mișcare de protest. Aromânii din cele două localități se răsculară ca urmare a deciziei lui Osman Pașa de a interzice celebrarea slujbei în limba română, în comunele aromânești din vilaetul condus de el⁵.

Învinuirile aduse celor doi funcționari români nu aveau nici o bază reală, acțiunea lui Osman Pașa fiind dictată nu de informații precise și incriminatorii pentru aromâni, ci de o acțiune partizană, bazată pe o antipatie personală față de comunitatea respectivă. Nu deținem informații că valiul ar fi fost „cumpărat” de adversarii politici ai etniei aromâne, cert fiind faptul că el „nu vede cu ochi buni cauza românească, că vrea să zădărnicească orice lucrare a noastră pentru a fi agreabil grecilor, cărora le permite orice”, după cum susținea Al. Pădeanu, consulul României la Ianina⁶. Informații similare au primit și cei doi revizori de la consulul general al Italiei, Milldire, care, cunoscându-l pe valiul, îi avertiza să fie circumspecți, căci „li se poate întâmpla o nenorocire”⁷. De altfel, Osman Pașa pornise o adevărată campanie împotriva aromânilor, organizând bande care amenințau viața și averea membrilor acestei comunități⁸. Din informațiile deținute până în acest moment rezultă că acțiunea guvernatorului de Ianina nu a implicat decizia superiorilor sau a autorităților statului otoman, ea fiind dictată de interese personale și de o manieră proprie de a privi evoluția etniei aromâne, poziția și rolul ei în Imperiul Otoman. Mai mult decât atât, cei doi revizori fuseseră confirmați în funcție de Marele Vizir și de ministrul învățământului⁹, acțiunea lui Osman Pașa demonstrând, în aceste condiții, anarhia și arbitrarul ce domneau în rândul administrației otomane. Aceste acte de insubordonare ale funcționarilor statului erau destul de frecvente, ei lăsându-se ușor „cumpărați” de membrii altor etnii și în special de greci, pentru a acționa împotriva intereselor comunității aromânești.

Autoritățile române au protestat imediat față de actul unilateral și lipsit de fundament juridic al arestării revizorilor școlari, cu atât mai mult cu cât valiul i-a expulzat pe cei doi revizori la Brindisi (Italia), deși primise ordin de la

³ „Universul”, XXIII, nr. 125, 10 mai 1905, p. 3.

⁴ „Adevărul”, XVIII, nr. 5657, 11 mai 1905, p. 1.

⁵ „Universul”, XXIII, nr. 125, 10 mai 1905, p. 3.

⁶ Referat al consulului României la Ianina, Al. Pădeanu către trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol, Al. Em. Lahovary, 19 aprilie 1905, în *Românii de la sud de Dunăre. Documente* (în continuare *Românii...*), coord. Stelian Brezeanu, Gh. Zbucă, București, 1997, p. 189.

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Adevărul”, XVIII, nr. 5670, 25 mai 1905, p. 1.

⁹ Ministrul plenipotențiar al Rusiei către ministrul rus de externe Vladimir Lamsdorf, mai 1905, București, în *Românii...*, p. 190.

Constantinopol să-i pună în libertate¹⁰. Consulul României la Ianina a cerut autorităților otomane „să atragă în mod serios atenția lui Osman Pașa, făcându-l direct responsabil de orice ni s-ar putea întâmpla”¹¹, iar ministrul de externe român, generalul Iacob Lahovary, a declarat că „situația este foarte serioasă dacă nu obținem satisfacția completă și imediată. Nu va suferi doar propaganda noastră, dar și prestigiul Legației noastre va primi o lovitură serioasă”¹².

Arestarea celor doi revizori școlari a produs, iată, reacția imediată a României, actul fiind considerat de autoritățile de la București o ofensă directă adusă statului român, ce i-a afectat poziția și interesele în Balcani și în Imperiul Otoman, dar și un moment prielnic pentru a rezolva problema comunității aromâne, în sensul acordării drepturilor culturale și a recunoașterii ca etnie distinctă. De altfel, generalul Lahovary scria într-o notă diplomatică: „Este oportun, poate, să profităm pentru reglementarea definitivă a afacerilor noastre și recunoașterea națiunii valahe ca singur mijloc de prevenire a repetării unor astfel de incidente”¹³. Poziția oficială a statului român față de această criză a fost exprimată, la scurtă vreme, printr-o notă adresată autorităților de la Constantinopol, notă redactată în urma unei ședințe extraordinare a cabinetului de miniștri, sub președinția lui Carol I¹⁴. Conținutul documentului a fost reluat într-o scrisoare trimisă reprezentantului român în capitala otomană, Al. Em. Lahovary, în care se scria „Vă rog să protestați contra acestei violări a drepturilor omului și să faceți cunoscut Porții că vom da acestui fapt urmări grave dacă nu obținem satisfacție completă. Noi cerem: punerea în libertate imediat a revizorilor arestați, o despăgubire pentru daunele pricinuite de arestarea lor, scuze și destituirea valiului, recunoașterea dreptului românilor din Macedonia ca naționalitate cu drepturi egale cu celelalte din Imperiul Otoman printr-o iradea pentru a regla definitiv problema”¹⁵.

Determinarea cu care autoritățile române acționau pentru a rezolva această criză a fost surprinsă și de ministrul Rusiei la București, care îi scria ministrului de externe Lamsdorf că România nu se mai mulțumea cu explicații și promisiuni fără valoare, ci dorea scuze și un decret al sultanului de recunoaștere a naționalității române din vilaetele otomane¹⁶. Poziția fermă a guvernului român a fost exprimată și în cadrul întrevederii pe care Iacob Lahovary a avut-o

¹⁰ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 48, 11 mai 1905, p. 743.

¹¹ Referat al consulului României la Ianina, Al. Pădeanu către trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol Al. Em. Lahovary, 19 aprilie 1905, în *Românii...*, p. 190.

¹² Gen. Lahovary, București, 25 aprilie/9 mai 1905, în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), Problema 21, Rapoarte politice de la Constantinopol, vol. 47, martie-iunie 1905, f. 80.

¹³ Gen. Lahovary, București, 26 aprilie/10 mai 1905, în Idem, f. 81.

¹⁴ „Adevărul”, XVIII, nr. 5657, 11 mai 1905, p. 3.

¹⁵ Gen. Lahovary către Al. Em. Lahovary, București, 27 aprilie/10 mai 1905, în AMAE, Problema 21, Rapoarte politice de la Constantinopol, vol. 47, martie-iunie 1905, f. 85.

¹⁶ Ministrul plenipotențiar al Rusiei către ministrul rus de externe Vladimir Lamsdorf, mai 1905, București, în *Românii...*, p. 191.

cu ministrul turc la București, ocazie cu care i s-a comunicat reprezentantului Porții că, în cazul refuzului de a satisface toate punctele notei trimise la Constantinopol, România va suspenda relațiile diplomatice cu Imperiul Otoman¹⁷. În pofida evidentei tensiuni dintre cele două state, autoritățile otomane nu au lăsat impresia că vor oferi satisfacție imediată în această problemă, după cum constata chiar ministrul de externe român¹⁸.

Răspunsurile la două întrebări sunt, în acest context, fundamentale pentru a înțelege evoluția ulterioară a evenimentelor: ce a determinat România să fie atât de fermă în această dispută diplomatică, cunoscând relațiile amicale de până atunci cu Imperiul Otoman, și de ce și-a schimbat radical poziția guvernul turc, acceptând în cele din urmă cererile Bucureștiului? Și într-un caz și în celălalt trebuie să luăm în considerare, în primul rând, factorul extern. Imediat după declanșarea crizei, prin arestarea celor doi revizori, autoritățile române au cerut sprijinul Germaniei, Italiei și Rusiei. Prin nota din 14/27 aprilie 1905, ministrul României la Roma, Fleva, îl informa pe Iacob Lahovary că a vorbit cu Tittoni, cerându-i să telegrafieze reprezentantului Italiei la Constantinopol, pentru a interveni energic în favoarea soluționării problemelor românilor macedoneni¹⁹. Aceleași cereri au fost adresate și miniștrilor Germaniei și Rusiei, care au promis sprijinul. Ba chiar a existat intenția din partea ministrului român la Constantinopol, Al. Em. Lahovary, să „pună afacerea în mâinile ambasadorului Germaniei“, deoarece statul german era singurul în măsură să ajute România, atât prin prestigiul său în Imperiul Otoman, cât și prin poziția privilegiată deținută de baronul Marshall (ambasadorul german la Constantinopol) pe lângă sultan²⁰.

La 1 mai, cancelarul german a comunicat premierului român că a dat instrucțiuni ambasadorului de la Constantinopol pentru a obține satisfacția de la sultan²¹, iar la 3 mai ambasadorul Rusiei la București, Giers, informa cabinetul român că Zinoviev a fost desemnat să înceapă acțiunea diplomatică în capitala otomană, pentru eliberarea celor doi revizori români²² și pentru publicarea unei *iradele* de recunoaștere a naționalității aromâne din Turcia²³.

Care a fost, însă, motivul care a determinat aceste trei puteri să intervină în sprijinul României? Explicațiile sunt multiple și trebuie analizate din unghiuri diferite, mai ales că una dintre puteri, Rusia, nu era legată prin obligații morale sau contractuale de România. Poziția cabinetului de la St. Petersburg față de

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Gen. Lahovary către Al. Em. Lahovary, București, 27 aprilie/10 mai 1905, în AMAE, Problema 21, Rapoarte politice de la Constantinopol, vol. 47, martie-iunie 1905, f. 85.

¹⁹ Fleva către gen. Lahovary, Roma, 14/27 aprilie 1905, în *Idem*, f. 72.

²⁰ Al. Em. Lahovary către gen. Lahovary, Constantinopol, 1/14 mai 1905, în *Idem*, f. 93.

²¹ Gen. Lahovary către Beldiman, București, 1/14 mai 1905, în *Idem*, f. 96.

²² Giers către gen. Lahovary, București, 3 mai 1905, în *Idem*, f. 103.

²³ Șeful Legației române Rosetti-Solescu către ministrul afacerilor străine Iacob Lahovary, St. Petersburg, 29 aprilie/12 mai 1905, în Teodor Pavel, *Români și rivalitatea germano-rusă 1905-1918. Documente*, Accent, 2003, p. 50.

problema aromână era cunoscută de guvernul de la București încă din februarie 1902, când inspectorul școlilor și bisericilor române din Turcia, Lazăr Duma, s-a întâlnit cu Demerik, agentul civil al Rusiei în Macedonia. Impresia lui Lazăr Duma, transmisă oficialităților de la București, era că Demerik „încilină în sensul unor concesiuni mai largi ce Patriarhia să ne acorde”²⁴. Trei ani mai târziu, în martie 1905, după o convorbire avută cu Lamsdorf, ministrul român în capitala rusă G. Rosetti-Solescu relatează că șeful diplomației țariste „se arată favorabil elementului kuțo-vlah”²⁵. Zinoviev avea chiar însărcinarea de a insista pe lângă autoritățile din Imperiul Otoman să acorde românilor din Macedonia completa egalitate a drepturilor cu celelalte naționalități²⁶.

Implicarea Petersburgului în aceste probleme nu era una cu totul nouă. În calitate de putere cu interese în Imperiul Otoman, Rusia a căutat să țină sub control manifestările religioase și culturale ale creștinilor de rit răsăritean din Macedonia. Rusia se considera responsabilă de soarta naționalităților ortodoxe și nu putea decât să încurajeze o astfel de acțiune a aromânilor, care cereau dreptul la școală și slujbe religioase în limba proprie. La nivel pragmatic, aceasta însemna, însă, o lovitură subtilă aplicată Imperiului Otoman, deoarece crizele dintre etniile ce locuiau acolo nu puteau să ducă decât la o mai rapidă dezmembrare a statului turc și deci la o împărțire mai grabnică și mai facilă a teritoriilor sale europene. Exista, însă, și o altă explicație a atitudinii Rusiei din primăvara anului 1905. Nu trebuie să uităm că în acel moment Petersburgul se afla în conflict cu Japonia, în Extremul Orient, iar guvernul rus nu trebuia să lase impresia că a abandonat problemele din sud-estul Europei.

În ceea ce privește poziția Germaniei, situația este, întrucâtva, mai clară. Relațiile Berlinului cu Constantinopolul nu erau dintre cele mai bune, încă de la începutul anului 1905. Guvernul otoman făcuse o comandă de armament în Germania, dar, între timp, autoritățile otomane au intrat în negocieri și cu o companie din Franța, cu care au încheiat chiar un acord la 13 aprilie. Poziția tranșantă a Germaniei a fost adusă la cunoștința diplomației turcești încă din 19

²⁴ Același Demerik, referindu-se la situația aromânilor și la raporturile cu grecii și Patriarhia, declara oficialului roman, cu aceeași ocazie: „Ils sont à plaindre, vraiment, ces malheureux grecs et leurs prélates, car ni le passé, ni l'expérience acquise ne peuvent leur servir d'exemple, en vue de concilier les choses et ne pas perdre ainsi les seules ouailles qui leur restent encore fidèles et dévouées – à savoir les Valaques. Si même l'exemple de la création de l'Exarhat Bulgare n'a pas été en mesure de leur ouvrir les yeux et de leur faire voir le mal qu'ils causent à l'unité de l'Eglise par leur attitude et par leur procédés, rien ne laisse espérer, qu'il reviendront à les sentiments plus justes et plus équitables envers des Valaques...”; Copie a raportului Inspectorului școlilor și bisericilor române din Turcia, nr. 278, 24 februarie 1904, în AMAE, fond 71, 1903, vol. 49, ff. 326-329, apud. Lascu Stoica, *Atitudinea Austro-Ungariei și Rusiei față de „chestiunea aromânească” în lumina unui raport diplomatic (1904)*, în *Structuri politice în secolul XX*, București, Editura Curtea Veche, 2000, p. 98.

²⁵ Șeful Legației române Rosetti-Solescu către ministrul afacerilor străine Iacob Lahovary, St. Petersburg, 29 aprilie/12 mai 1905, în Teodor Pavel, *op. cit.*, p. 47.

²⁶ Raportul lui G. Rosetti-Solescu către Ministerul Afacerilor Străine, St. Petersburg, 31 dec./13 ian. 1905, în AMAE, Problema 21 Rapoarte politice de la Petersburg, vol. 82, 1905-1913, f. 3.

martie 1905. În nota trimisă guvernului de la Constantinopol scria că, în cazul în care „se va retrage din comanda germană un singur tun, guvernul otoman va trebui să se aștepte la declanșarea unui incident diplomatic de cea mai mare gravitate”²⁷.

În același timp, Germania avea interese economice și strategice în România, iar sprijinul oferit în problema aromână putea capta bunăvoința autorităților de la București. Este vorba despre negocierile ce se purtau atunci între cele două state pentru concesionarea din partea României a 20.000-30.000 hectare teren petrolifer, consorțiului bancar condus de Deutsche Bank²⁸. Acest aspect a fost surprins și de ambasadorul României la Constantinopol, Al. Em. Lahovary, care nota în *Amintiri diplomatice* că sprijinul dat de Germania în acordarea iradelei era interesat de concesionarea exclusivă a exploatării terenurilor petrolifere²⁹. Iată, așadar, o miză destul de importantă pentru care Berlinul se implica în afacerile balcanice, dincolo de obligațiile morale ce îi reveneau, de a-și sprijini partenerul de alianță.

Acest context extern favorabil s-a adăugat unui alt factor, care nu trebuie neglijat în analiza cauzelor acțiunii decise a României din mai 1905. Fotoliul externelor era ocupat atunci de Iacob Lahovary, de formație militar, care, în mod evident, a imprimat diplomației românești mai multă fermitate. Cu toate acestea, România nu era dispusă să recurgă la acțiuni de forță, deoarece se baza pe sprijinul și garanția unor puteri europene, dar și din cauza complicațiilor care ar fi apărut în zonă. Ministrul de externe român scria într-o notă că „După matură chibzuire, guvernul a ajuns la constatarea că întreruperea de relațiuni ar lăsa la decizia guvernului otoman pe toți agenții noștri de propagandă, preoți, revizori, profesori”³⁰. Cu toate acestea, generalul Lahovary lăsa să se înțeleagă, în cadrul aceleiași note adresate reprezentantului român la Constantinopol, că în cazul nesoluționării cererilor administrației de la București legăturile de prietenie ce au caracterizat raporturile româno-otomane vor fi abandonate. El scria că „Depinde de sultan ca această stare de nemulțumire latentă să sfârșească, spre a nu produce la un moment dat o încordare definitivă între noi și Turcia”³¹.

Așadar, Imperiul Otoman se vedea pus în fața unei decizii de politică externă care putea să-i afecteze atât relațiile cu Marile Puteri, cât și cu România, stat cu care turcii nu au avut conflicte majore, de-a lungul ultimilor ani ai secolului XIX și pe care îl considerau aliat în cazul unor posibile conflicte cu țările din regiune. În plus, problema de fond era acordarea de drepturi aromânilor, o comunitate care a fost în permanență un factor de echilibru și stabilitate într-un

²⁷ Constans către Delcassé, Pera, 24 martie 1905, în *Documents Diplomatique Française, (1871-1914)*, 2 série (1901-1911), tome VI, 2 ian.-6 iunie 1905, Imprimerie Nationale, Paris, 1935, p. 235.

²⁸ Al. Beldiman către I. Lahovary, Berlin, 23 mai/5 iunie 1905, în Teodor Pavel, *op. cit.*, p. 51.

²⁹ Al. Em. Lahovary, *Amintiri diplomatice (Constantinopol 1902-1906)*, București, 1935, apud. Ion Gheorghiu, *Culegere de texte (1900-1910)*, București, 1976, p. 540.

³⁰ Al. Em. Lahovary către gen. Lahovary, Constantinopol, 1/14 mai 1905, în AMAE, Problema 21, Rapoarte politice de la Constantinopol, vol. 47, martie-iunie 1905, f. 89.

³¹ *Ibidem*.

imperiu măcinat de conflicte etnice și confesionale. Aceste considerente, dublate de presiunile puterilor și de atitudinea fermă a României, au determinat Imperiul Otoman să ia măsuri. Aflând că guvernul de la București a dat instrucțiuni Legației de la Constantinopol ca de 10 mai să nu arboreze tricolorul și să suspende recepția oficială în semn de protest, sultanul a decis să ia prin surprindere reprezentanții statului român. Înainte de ora fixată pentru prezentarea felicitărilor cu ocazia zilei Regatului, administrația turcă a trimis o delegație la sediul Legației române. Reprezentanții autorităților otomane au înmânat lui Al. Em. Lahovary *iradeaua* prin care aromânii erau recunoscuți ca o comunitate distinctă în cadrul Imperiului, putând utiliza limba maternă în școli și biserici³². Imediat, steagul României a fost arborat pe sediul Legației, marcând astfel dublul moment festiv.

Ce se prevedea, însă, în această *iradea* și care a fost importanța ei pentru aromâni? Actul emis de sultan prevedea că: „Majestatea Sa Imperială Sultanul, care, în sentimentele sale de înaltă dreptate și în solitudinea lui părintească pentru popoarele sale (sic!), întinde binefacerile sale asupra tuturor supușilor săi credincioși fără deosebire de rasă și religie, luând în considerare cererile supuse în timpul din urmă la picioarele tronului imperial de către supușii săi români, a binevoit să ordone că, în virtutea drepturilor civile de care se bucură în aceeași măsură cu ceilalți supuși nemusulmani, comunitățile lor să aleagă muhtari conform regulamentelor în vigoare, întocmai după cum se practică pentru celelalte comunități, membrii români să fie admiși după regulă în consiliile administrative și să facă înlesniri de către autoritățile imperiale profesorilor numiți de sus-zisele comunități pentru inspectarea școlilor lor și împlinirea formalităților prevăzute de legile Imperiului pentru deschiderea de stabilimente școlare noi”³³. *Iradeaua* recunoștea, deci, existența unei comunități aromânești distincte, ce ieșea din categoria mult prea cuprinzătoare și imprecis definită a „creștinilor ortodocși” din Imperiu, adică din *miletul rum*. Acest fapt însemna recunoașterea specificității etnice a aromânilor, care nu mai puteau fi asimilați grecilor, ca până atunci, și puteau beneficia de drepturi civile și culturale. În aceste condiții, aromânii aveau posibilitatea să-și aleagă primarii (*muhtarii*) în localitățile în care erau majoritari și să fie admiși în consiliile provinciilor³⁴. Aceste structuri din aparatul administrativ local ajutau conducătorul vilayetelor, sangeacurilor și cazalelor în luarea deciziilor. Consiliul administrativ avea atât membri de drept, cât și aleși. Dintre membrii de drept făceau parte valiul, secretarul general, șeful contabilității, președintele tribunalului religios și al curții de apel civile, muftiul (șeful religios al musulmanilor) și șefii religioși ai nemusulmanilor. Membrii aleși trebuiau să fie în număr de șase, trei musulmani și trei nemusulmani³⁵.

³² „Adevărul”, XVIII, nr. 5658, 12 mai 1905, p. 2.

³³ „Universul”, XXIII, nr. 128, 13 mai 1905, p. 1.

³⁴ Eugen Ionescu, *Cauza românească în Turcia europeană și conflictul cu Grecia*, București, Tipografia Guttenberg, 1906, p. 71.

³⁵ C. Metta, *Consiliile administrative provinciale*, în „Lumina. Revistă populară a românilor din Imperiul Otoman”, an III, nr. 12, 1905, p. 356.

Alegerile se făceau în felul următor: într-o ședință *ad-hoc* a membrilor de drept se fixa un număr de trei ori mai mare de candidați decât locurile disponibile. Lista candidaților se trimitea consiliului administrativ al sangeacurilor, care alegea 2/3 din numărul celor propuși, adică pentru șase locuri se desemnau 18 candidați, din care rămâneau 12. Ultimul cuvânt îl avea valiul, care desemna membrii consiliului de administrație pentru locurile eligibile, dintre cei 12³⁶. În acest context, dreptul aromânilor de a participa pe liste separate, deci ca reprezentanți ai unei comunități distincte, era unul deosebit de important. Aromânii puteau să se exprime direct în viața publică, având șanse mult mai mari de a-și apăra interesele și de a-și susține obiectivele. Pe lângă drepturile civile, românii din Macedonia beneficiau și de dreptul de a folosi limba română în Școală și Biserică³⁷. Aceste din urmă avantaje ofereau aromânilor posibilitatea de a-și păstra specificul etnic și de a rezista la presiunile și eforturile de deznaționalizare inițiate în special de greci.

O dată cu acordarea *iradelei*, sultanul a luat și câteva măsuri pentru a restabili bunele raporturi cu România: a dispus ca Osman Pașa să declare consulului român din Ianina că nici el, nici guvernul imperial nu sunt animați de sentimente dușmănoase față de aromâni³⁸ și i-a eliberat pe cei doi revizori arestați.

Deciziile administrației centrale otomane au fost salutate de oficialitățile de la București, care au sărbătorit momentul acordării *iradelei* ca pe o victorie de răsunet a diplomației române. Presa a marcat și ea evenimentul, prin articole care au încercat să surprindă însemnătatea actului emis de sultan, dar și întreaga istorie a relațiilor româno-otomane din perspectiva problemei aromâne. Sugestive sunt intervențiile ziarului „Adevărul”, care, după ce prezenta în numărul din 13 mai 1905 ședința festivă a Camerei Deputaților notând: „Ședința de ieri va rămâne memorabilă. Toate pasiunile politice au dispărut și reprezentanții tuturor partidelor s-au asociat la sărbătoarea unui succes diplomatic”, adăuga un comentariu, într-un ton la fel de festiv: „E prima oară când am știut să ne purtăm cu vrednicie”³⁹. La rândul lui, ziarul „Universul” scria că: „E de netăgăduit că ne aflăm în fața unui mare eveniment care încoronează munca neobosită de ani de zile a României sub înțeleapta conducere a Regelui Carol”⁴⁰.

Evident că atât presa cât și guvernarea au încercat să sublinieze mai ales rolul și importanța României în rezolvarea crizei cu Imperiul Otoman și implicit a situației comunității aromâne. Nu au lipsit, însă, nici elogiile aduse puterilor europene, care au sprijinit diplomația română și a căror implicare, în opinia noastră, a fost decisivă pentru soluționarea problemei. Astfel, în discursul rostit în Camera Deputaților, Ion I.C. Brătianu declara „Am luat cuvântul pentru a ne

³⁶ *Ibidem*, p. 357.

³⁷ Tănase Bujduveanu, *Romanitatea balcanică și civilizația aromânilor*, București, Editura Cartea Aromână, 1997, p. 161.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ „Adevărul”, XVIII, nr. 5659, 13 mai 1905, p. 1.

⁴⁰ „Universul”, XXIII, nr. 128, 13 mai 1905, p. 1.

felicita de acest rezultat. A ne felicita întâiu pentru situațiunea românilor din Macedonia, a ne felicita, de asemenea, pentru relațiile noastre amicale cu Imperiul Otoman. [...] Exprim recunoștința noastră Sultanului și Puterilor amice pentru concursul călduros pe care ni l-au dat⁴¹. La rândul lui, generalul Iacob Lahovary spunea, cu același prilej, că; „România trebuie să fie recunoscătoare către Majestatea Sa Sultanul pentru bunăvoința ce a arătat populației credincioase de neam român. Aduc omagiul meu de recunoștință și Marilor Puteri, care au dat sprijinul lor puternic statului român⁴². Ziarul „Adevărul“ scria și el într-un articol că, din declarațiile generalului Lahovary și „din cele ce au transpirat până acum“, rezulta că pentru tranșarea diferendului toate puterile ne-au dat concursul, Germania și Italia remarcându-se prin insistență deosebită, iar Austro-Ungaria prin concursul pasiv⁴³. Articolul a surprins destul de fidel realitățile, evidențiind atitudinea rezervată a Vienei pe toată durata disputei diplomatice, dar uitând să menționeze rolul deosebit al Rusiei.

Succesul diplomatic al României a fost sărbătorit și pe străzile capitalei, unde câteva mii de bucureșteni s-au adunat în piața Sf. Gheorghe, pentru a-și exprima bucuria. Însoțiți de muzică militară și purtând steaguri, manifestații au pornit pe Calea Victoriei până la Palatul Regal, unde au strigat „Trăiască Regele! Trăiască România!“ și de acolo mai departe spre locuința premierului Gh. Gr. Cantacuzino și spre sediul Legației Otomane⁴⁴. De asemenea, „Asociația generală a studenților români“ a convocat o întrunire la Sala „Dacia“ pentru a-și manifesta bucuria pentru acordarea *iradelei*, de acolo plecând spre Legația Italiană, apoi la Palatul Regal, la Legația Germaniei, la cea Otomană și la casa ministrului de externe. Manifestări similare au avut loc și la Constanța⁴⁵.

Recunoașterea comunității aromâne ca etnie distinctă în Imperiul Otoman a reprezentat, în același timp, și o puternică lovitură dată propagandei elene din Macedonia și politiciii externe dusă de Atena. Până în 1905, guvernul grec se folosisese de statutul juridic ambiguu al aromânilor, care erau incluși în *miletul rum*, pentru a-și subordona această comunitate și pentru a justifica astfel pretențiile asupra sudului Macedoniei, în baza dreptului natural⁴⁶ și istoric. Ca urmare, guvernul de la Atena a adresat o notă Imperiului Otoman și puterilor europene, prin care protesta împotriva *iradelei*⁴⁷, iar Patriarhul de la Constantinopol l-a vizitat personal pe Marele Vizir pentru a-și exprima nemulțumirea⁴⁸. De altfel,

⁴¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților“, nr. 48, 11 mai 1905, p. 743.

⁴² Idem, p. 744.

⁴³ „Adevărul“, XVIII, nr. 5659, 13 mai 1905, p. 1.

⁴⁴ „Universul“, XXIII, nr. 128, 13 mai 1905, p. 3.

⁴⁵ Idem.

⁴⁶ Grecia trebuia să înglobeze, conform propriului scenariu, cât mai mulți etnici aromâni în cadrul comunității elene din Imperiul Otoman, pentru a demonstra că populația elenă era majoritară și avea drepturi asupra sudului Macedoniei.

⁴⁷ „Adevărul“, XVIII, nr. 5663, 17 mai 1905, p. 1.

⁴⁸ Stavridi, însărcinat cu afaceri al României la Constantinopol, către Ministerul Afacerilor Străine, 20 mai 1905, Constantinopol, în AMAE, Problema 21, Rapoarte politice de la Constantinopol, vol. 47, martie-iunie 1905, f. 155.

drepturile acordate aromânilor și actul emis de sultan au iritat și mai mult spiritele în Macedonia, unde bandele grecești și-au intensificat acțiunile violente asupra aromânilor, iar tensiunile dintre statul român și cel grec s-au transformat într-un conflict diplomatic deschis, ce a debutat în 1906.

Iată, așadar, că prevederile *iradelei* de la 10 mai 1905 au generat transformări atât la nivelul comunității aromâne, din perspectiva rolului ei și a poziției în cadrul Imperiului Otoman, cât și a raporturilor statului român cu celelalte state balcanice. Prin actul sultanului din 1905 aromânilor le-au fost recunoscute toate drepturile unui *milet*, cu excepția celui de a avea un lider propriu⁴⁹ și, spre deosebire de ordinul viziral din 1878, care le oferea doar posibilitatea de a înființa școli proprii, *iradeaua* lui Abdulhamid II recunoștea dreptul aromânilor de a se constitui în comunități și de a-și alege primari și consilieri⁵⁰. Aceste prevederi erau de mare însemnătate, întrucât aromânii puteau participa la viața publică a Imperiului Otoman, își puteau spune și impune părerea în cadru instituționalizat, luau parte la decizii și aveau șansa să-și apere și să-și promoveze interesele. În plus, ei beneficiau de dreptul de a-și utiliza limba maternă în Școală și Biserică, ceea ce reprezenta un avantaj în lupta pentru păstrarea specificului etnic și un câștig însemnat în disputa cu grecii, a căror autoritate și proiecte naționale erau serios amenințate.

În planul raporturilor României cu Imperiul Otoman și Grecia, momentul 1905 are o importanță specială. El marchează, pe de o parte, începutul conflictului deschis cu Atena, care își vedea amenințate interesele în Macedonia și, pe de altă parte, punctul culminant al unei etape decisive în relația cu Constantinopolul. Folosindu-se de momentul prielnic (arestarea celor doi revizori), beneficiind de ajutorul însemnat al Marilor Puteri și având în fotoliul externelor o persoană fermă, România a cerut recunoașterea comunității aromâne și a drepturilor sale. Conștient de complicațiile ce puteau apărea la nivel european și din necesitatea de a menține relațiile amicale cu România, sultanul a acordat satisfacție cererilor venite de la București și a emis *iradeaua* într-un moment festiv pentru România, la 10 mai. Acest gest nu a fost întâmplător, așa cum am constatat, el marcând relația specială dintre Constantinopol și București, relație care se va păstra pe tot parcursul primului deceniu al secolului XX.

⁴⁹ Ioan Stan, *Situația istorico-juridică a aromânilor până la pacea de la București*, în „România. Km 0. Revistă de cultură”, an. I, nr. 1, dec. 1999, Baia Mare, p. 116.

⁵⁰ S. Țovaru, *Problema școlii românești din Balcani*, București, 1934, p. 44.